

Mlhoviny strukturalismů

Literárněvědný strukturalismus je příkladem jednoho z nejdůležitějších směrů 20. století, který zanechal hlubokou stopu ve vývoji literární vědy i v takřka každé její národní variantě. *Slovník literárněvědného strukturalismu* (dále SLS), vydaný v roce 2018 v redakci Ondřeje Sládka, je pokusem představit proměny strukturalistické tradice a zároveň ji utřídit do podoby uzavřeného systému hesel. Nejedná se samozřejmě o jednoduchý úkol — vznikla tak kniha nepochybně monumentální a fascinující, i když přinejmenším místy problematická a podněcující k diskuzi na téma pozice a role strukturalismu v literární vědě 20. století.

Především je třeba konstatovat, že SLS není pouze slovníkem literárněvědného strukturalismu. Literárněvědný, literární, filozofický nebo obecně kulturní kontext, s nímž lze literárněvědný strukturalismus spojovat, byl založen nezvykle široce. Součástí slovníku jsou proto hesla týkající se jiných literárněvědných směrů, tak či onak se strukturalismem souvisejících: směrů, které strukturalismus provázely a inspirovaly, ale také směrů, které se s ním ocitaly v polemickém střetu nebo proti němu dokonce otevřeně vystupovaly (viz hesla „Dekonstrukce“, „Fenomenologie“, „Hermeneutika“, „Kroužek Michaila Michajloviče Bachtina“, „Poststrukturalismus“, „Strukturalismus a marxismus“). Redaktor slovníku se přitom neomezil jen na uvedení hesel, popisujících výše vzpomínané metodologické proudy; objevují se i detailnější termíny, jež se s těmito proudy pojí a jsou pro danou metodologickou orientaci zásadní (jako např. „Différance“, „Logocentrismus“, „Chronotop“, „Karnevalizace“, „Polyfonie“). Čtenář nalezne také hesla popisující přínos a význam strukturalismu pro bádání v jiných oblastech umění, jako je architektura, divadlo, film („Architektura“, „Strukturalismus a divadlo“, „Strukturalismus a film“), a představující vztahy strukturalismu zejména k avantgardnímu umění i jeho celkové zakotvení v epoše moderny a postmoderny („Moderna“, „Postmoderna“). Takto široce rekonstruovaný kontext má rovněž diachronický rozměr, patrný zvláště ve struktuře jednotlivých hesel, hlavně poetologických. Zhusta podrobně a pronikavě jsou reprodukovány dějiny i vznik daného pojetí či termínu, počínaje nejstarší dobou, antikou (autoři — po vzoru Lubomíra Doležela — nejčastěji považují za zakladatelskou tradici Aristotela). Zdá se, že historická rekonstrukce nejednou převažuje nad tím, co bychom mohli vymezit jako vlastní strukturalistickou tradici (viz hesla „Autor“, „Drama“, „Literární kritika“, „Mereologický model“, „Mýtus“). Občas je v některých případech obtížné určit hranice mezi kontextem a tím, co je považováno za zásadní přínos strukturalismu („Interpretace“, „Dialog“, „Hra“). Široké pozadí nejednou zahrnuje též současnost (21. století), a tedy i nejnovější poststrukturalistická, resp. popoststrukturalistická hlediska. Nakonec se objevují i hesla, u nichž vztah mezi daným termínem a strukturalistickou literární vědou není vůbec jasný nebo explicitně formulovaný

(„Operační uzavření“). V jistém ohledu se tak SLS prostě stává všeobecným literárněteoretickým lexikonem či všeobecným slovníkem literárních termínů (ale téměř vždy s výrazně exponovaným strukturalistickým důrazem nebo odkazem na strukturalistickou tradici).

Uvedený stav můžeme hodnotit dvojím způsobem. Na jedné straně jde nepochybně o významnou publikaci — čtenář má před sebou poměrně svébytný slovník, který daný termín zaznamenává na širokém diachronním i synchronním pozadí; strukturalistické koncepte a kategorie představuje nikoli v abstraktním vzduchoprázdnu, nýbrž v jejich přirozeném historicko-kulturním prostředí. Koncepte a kategorie strukturalismu jsou navíc prezentovány z různých zorných úhlů, kombinujících a vzájemně srovnávajících, navzájem se osvětlujících. Výsledkem je neklamná komplexnost, celistvost a soběstačnost jednotlivých hesel.

Na druhé straně takový záběr (v případě všeobecného literárněteoretického lexikonu nepochybně žádoucí) vede nezřídka k tomu, že se strukturalistická tradice zamlžuje. Čtenář není vždy schopen se zorientovat, kde je její začátek a kde je její (eventuální) konec; zda se dané heslo skutečně týká vymezeného směru strukturálního myšlení, nebo pouze určitého, více či méně vzdáleného kontextu. Náznými příklady jsou zde hesla věnovaná Bachtinově teorii. Jejich autor, Jiří Koten, jednoznačně deklaruje, že „Bachtinovo myšlení nemělo strukturalistické základy, ke strukturalismu se stavělo polemicky“ (s. 539) a také že „vliv na Tartusko-moskevskou školu, jejímž členem se Bachtin dokonce stal, můžeme považovat sice za pozdní, avšak zcela finální začlenění bohatého díla Kroužku M. M. Bachtina do strukturalistického myšlení“ (s. 371). Druhá z citovaných formulací (která je pochybná už z čistě logického hlediska, protože neznamená, že by se Bachtin jednoduše stal strukturalistou, nýbrž poukazuje spíše na určitý vývoj v rámci strukturalistického myšlení) se jeví jako dost krkolomný způsob, jak zdůvodnit přítomnost hesla ve slovníku, o čemž má sám autor — jak se zdá — jisté pochybnosti.

Popsaný problém se týká rovněž problematiky poststrukturalistických koncepcí, konkrétně tážání, nakolik můžeme vnímat poststrukturalismus prostě jako tvůrčí pokračování strukturalismu, nebo zda můžeme mezi oběma směry vytýčit zřetelnou hranici (časovou, ale i kvalitativní)? Autoři SLS (zejména Jan Matonoha, autor hesla „Poststrukturalismus“) samozřejmě tyto pochybnosti zaznamenávají, píšou o problematickém vztahu mezi oběma zmíněnými směry. Slovník však současně obsahuje hesla jasně poststrukturalistického rázu, například z oblasti dekonstrukce nebo termíny z pozdních prací Rolanda Barthesa a Michela Foucaulta — a tu vyvstává otázka, zda jich není přítomno příliš mnoho.

Objevuje se zde ještě jiný zajímavý problém, rovněž hodný zamyšlení: existuje český poststrukturalismus, a pokud ano, tak v jaké formě a jaké jsou jeho charakteristické rysy? Ve slovníku se objevuje termín *neostrukturalismus*

(píše se přímo o „českém neostrukturalistickém uvažování“ [s. 327]), na stránkách knihy však není šířeji objasněn. Na s. 550 se nachází jediná informace, že Manfred Frank užíval tohoto pojmu jako synonyma pro definici poststrukturalismu, aby tak podtrhl jeho vztah ke strukturalismu. Ale jde opravdu o to? Žádoucí by byla větší přesnost a přinejmenším snaha o určení, jakou pozici mají v SLS současní literární vědci, jako například čas od času jmenovaná Daniela Hodrová.

Důsledkem zde popsaného značně široce pojatého kontextu (mimo jiné poststrukturalistického) je to, že na mnoho podrobnějších hesel, včetně strukturalistických, prostě nezbylo místo. Nejde o to, že by v SLS nebyla; ona tam jsou, jen zůstávají skryta v obecnějších heslech, a ne vždy jsou opatřena přesnou definicí. Příkladem mohou být termíny vypracované v rámci Nové kritiky (strukturalistické tradici přinejmenším z určitého pohledu blízké) — většina se jich objevuje právě v hesle věnovaném tomuto směru (*víceznačnost, organická jednota, objektivní korelát, ironie, prohřešek parafráze* [s. 509–517]), některá fungují coby samostatná hesla, jako například „Close reading“ nebo „Intencionální klam“ (v rámci tohoto hesla je rovněž vysvětlen termín *afektivní klam*, který — a vlastně není zřejmé proč — vlastní heslo nebo odkaz nemá, navzdory skutečnosti, že oba pojmy obvykle vytvářejí terminologickou dvojici). Zcela nevyjasněn zůstal pár komplementárních termínů *struktura-textura*, přestože by to bylo potřebné s ohledem na specifické významy pojmů v kontextu Nové kritiky. Takových příkladů můžeme nalézt více. Třeba v hesle „Literární komunikace“, kde se objevují termíny z oblasti historické poetiky nebo literární historie, principiálně rozpracovávané mimo jiné v rámci polského strukturalismu (*literární tradice, literární konvence, fenotyp a genotyp* literárního díla). V hesle „Téma“ je vzpomenut termín Viléma Mathesia *aktuální členění větné* (termín zdánlivě čistě jazykovědný, který hrál mimochodem poměrně důležitou, inspirační roli v polských bádáních o spojitosti textu — kupříkladu Maria Renata Mayenowa promýšlela problematiku spojitosti z hlediska aktivity vnímatele textu, jeho znalostí či intelektuálních schopností, a pokoušela se vytvořit stylistické charakteristiky spojitosti konkrétních textů). Následný termín Otakara Zicha *významová představa* byl připomenut v hesle „Strukturalismus a divadlo“, třebaže není striktně teatrologický (v SLS bohužel chybí heslo „prestrukturalismus“ nebo „protostrukturalismus“). Charakteristickým rysem pražského strukturalismu bylo rovněž to, že starší pojmy (nebo slova běžně užívaná v každodenní komunikaci) naplňoval novým, strukturalistickým obsahem — jako samostatná hesla by snadno mohly fungovat takové výrazy jako *biografie, období, vliv, literatura, krása*. Z tradice Pražské školy, kterou by bylo vhodné zohlednit (případně šířeji popsat) a na kterou nezbylo na stránkách SLS místo, můžeme poukázat na problematiku teorie překladu (mimo jiné na práce Jiřího Levého, pojetí překladu jako specifické konkretizace díla, na termín Romana Jakobsona *intersémiotický překlad*), na folklori-

stické a entografické práce Petra Bogatyreva (sotva připomínané, přínosné by bylo šířeji popsat specifické pojetí *langue* a *parole* v lidové literatuře), na literární komparatistiku (Franka Wollmana, později Dionýza Ďurišina). Poměrně skromně je zpracována rovněž strukturalistická versologie (v zásadě nepřekračující český kontext). Mohli bychom pochoptitelně dlouze diskutovat o tom, nakolik obtížné by bylo dosažení požadované úplnosti nebo komplexnosti (už vzhledem k objemu publikace, která přece jen čítá přes 800 stran). Naproti tomu redaktorem přijatá koncepce slovníku — obšírná analytická hesla, připomínající nejednou odborné články, v nichž se objevuje mnoho okrajovějších termínů — vede k docela paradoxnímu důsledku: publikace ve své stávající podobě by v zásadě měla být opatřena terminologickým rejstříkem, který by čtenáři velmi usnadnil orientaci v materiálu i případné dohledávání daného pojmu.

Zdá se, že výše popsaná strategie (široké rozevření literárněvědného a kulturního kontextu) byla vedena jednou zásadní snahou, kterou ostatně Ondřej Sládek formuloval v jiných svých publikacích: ukázat celkový obraz strukturalismu jako neustále živého proudu, trvajícího a rozvíjejícího se, proudu, jehož vlivy sahají až do dnešních dnů a jehož záběr přesahuje úzký rámec literární vědy. Takový přístup umožňuje prezentovat strukturalistickou tradici v jejím plném rozsahu a představit její ukotvení a trvání v širokém literárněvědném kontextu. Kontinuita a aktuálnost strukturalistické tradice, na stránkách slovníku zdůrazňovaná, její dynamika a neustálé přeměny zaznamenávané až do aktuální současnosti však publikaci zároveň dodávají málo slovníkový charakter. Jak už jsem uvedl výše, hesla v SLS mají často charakter docela podrobných, přehledových článků, někdy značně obsáhlých, které daný termín popisují spíše v jeho dynamických proměnách, vzájemně se osvětlujících pohledech, než ve statické a vykrystalizované podobě. Zde je dobré připomenout úvahu Janusze Ślawińskiego, který svého času napsal o lexikografii toto: „práce na slovníku není teoretickým výkonem a ani jím být nemůže, má-li poskytovat požadované výsledky. Každý, kdo se pokoušel o tento druh odborné činnosti, dobře ví, že do značné míry spočívá v přiklonu k řádu na úkor množících se teoretických pochybností, v jasném rozhodování a v celkovém překonání pochybností ve jménu praktických potřeb.“ SLS, aspoň z určitého hlediska, jde proti tomuto stanovisku. Vznikla tak nakonec bezpochyby zajímavá a inspirující publikace, která je však určena především odborníkům. A přinejmenším na některých místech či v některých aspektech si žádá čtenáře vybaveného nemalými odbornými znalostmi, nezbytnými pro pohyb v mlhovinách strukturalistického univerza, které jsou před ním nastíněny.

SLS potvrzuje nesporně specifický a výjimečný charakter českého strukturalního myšlení: jeho systematickosti a vnitřní soudržnosti, jež se rozvíjela v atmosféře mimořádně intenzivní kolektivní vědecké spolupráce; jeho dy-

namičnost a novátorství, díky nimž je dodnes inspirativním proudem (autoři jednotlivých hesel zajímavým způsobem zachycují rozmanité interakce, závislosti a afinity mezi klasickými koncepcemi nebo pojetími pražského strukturalismu a novějšími literárněvědnými teoriemi). Český strukturalismus je často, a nikoli nesprávně, chápán jako hlavní rameno strukturalistického proudu (jakkoli je mnoho místa věnováno také ruskému formalismu i francouzskému strukturalismu a poststrukturalismu). Stává se někdy svého druhu synekdochou, *pars pro toto* strukturalismu jako takového. Na několika místech by takový postup mohl vyvolat polemickou reakci a vyžadoval by určitou korekci — například tvrzení, že „vztah strukturalismu a interpretace se běžně považuje za problematický — s odvoláním na to, že pojem interpretace se u pražských strukturalistů [...] vyskytuje jen zřídka“ (s. 323). Zde můžeme připomenout, že otázkám interpretace věnoval zmíněný Janusz Sławiński několik dnes už klasických studií (shrnutých v knize Místo interpretace [*Miejsce interpretacji*, Gdaňsk, słowo/obraz terytoria 2006]), na jiném místě SLS (s. 399) nalezneme čtenář též informaci, že problematikou interpretace se intenzivně zabývala Nitranská škola literární komunikace (je zmíněna sedmadvacetisvazková řada *O interpretácii umeleckého textu*). Podobně termín *fonologie* se v úplnosti probírá v rámci hesla „Pražská škola“ a je bezmála chápán jako výlučně český objev, třebaže je zjevné, že zmínku by si zasloužili rovněž polští průkopníci fonologie, Jean Baudouin de Courtenay a Mikołaj Kruszewski (Baudouina bylo vhodné připomenout rovněž v hesle „Ruský formalismus“ — jeho zásluhy na utváření formální školy, které široce popsal Jindřich Toman, se v SLS nezmiňují). Jsou to drobnosti, ale stojí za pozornost.

Poslední problém, který bych chtěl nadhodit, je otázka polského strukturalismu, který mě pochopitelně obzvlášť zajímá. Bohužel, v SLS nebyl představen jako určitý širší, v čase se vyvíjející fenomén, jako historický jev vyplňující jen nepatrně kratší období než strukturalismus český. Těm, kteří jsou s dějinami polské literární vědy méně obeznámeni, je nutné připomenout, že její prestrukturalistické tradice jsou spojovány s novátorskými pracemi Kazimierza Wóycického z druhého desetiletí 20. století, věnovanými oblasti versifikace a poetiky (Wóycicki patřil ke stejné generaci jako Otakar Zich a v polské literární vědě hrál analogickou roli průkopníka strukturalismu; dodejme, že členové Pražského lingvistického kroužku jeho vědecké dílo znali a oceňovali je). Neméně důležité byly rovněž estetické názory Stanisława Ignace Witkiewicze (Witkaceho), formulované ve dvacátých a třicátých letech 20. století: jeho pojem *čisté formy* v některých svých aspektech připomínal pojem struktury; poukazuje se také na souběžnost Witkaceho teorie s koncepcemi Nové kritiky nebo ruských formalistů. Doplněním Witkaceho návrhu byly vůči němu polemické úvahy Karola Irzykowského, jež autor shrnul především do své knihy *Boj o obsah*. Studie o literární teorii poznání (*Walka o treść. Studia z literackiej teorii poznania*, Warszawa, F. Hoesick

1929). (Irzykowski vnímal básnické dílo coby integrální celek a jako specifický aspekt označoval zvláštní druh dynamismu — „elektřinu“, jak uváděl —, tolik zdůrazňovaný v pozdější koncepci struktury vzniklé v prostředí Pražského lingvistického kroužku.) Vlastní dějiny polského strukturalismu začaly kolem poloviny třicátých let a byly úzce svázány s inspirujícím dopadem pražského strukturalního myšlení. Toto prostředí tvořili takoví učenci jako Franciszek Siedlecki, Kazimierz Budzyk, Dawid Hopensztand, Stefan Żółkiewski, Manfred Kridl. Jejich činnost přerušila nejprve válka, potom — po krátkém období relativní svobody v letech 1945–1948 — nevyhnutelná invaze marxismu. (Ale dokonce i v padesátých letech, v období jednoznačné dominance marxismu badatelé jako Maria Renata Mayenowá, Henryk Markiewicz nebo Kazimierz Budzyk hájili autonomní povahu vědy a dílo „buržoazní“ literární vědy. Na počátku padesátých let 20. století se na tradici českého strukturalismu odvolávala také Stefania Skwarczyńska.) Druhá polovina padesátých let je už počátkem strukturalistické revoluce, která v šedesátých letech zasáhla celou polskou literární vědu. Debutovala mladá generace badatelů (mimo jiné Michał Głowiński, Janusz Sławiński, Aleksandra Okopień-Sławińska). To vše uvádím proto, abych českým čtenářům ozřejmil, že polský strukturalismus není pouze „skupinou literárních teoretiků zabývajících se strukturální poetikou a sémiotikou“ (Głowiński, Sławiński, Balcerzan) z šedesátých let. Byl to vědecký směr, který se v polské literární vědě rozvíjel více než několik desetiletí, a období jeho vrcholného rozvoje spadá skutečně do let šedesátých a sedmdesátých. Snad bychom očekávali, že v takové publikaci, jako je SLS, bude polský strukturalismus představen, ovšem objevuje se tu jediné heslo „Lvovsko-varšavská škola“. Ta představuje velice vzdálený kontext polského strukturalismu (což navíc potvrzuje sám autor hesla Jiří Trávniček) a navíc obsahuje mylné informace: Manfred Kridl byl jednoduše představitelem polského meziválečného strukturalismu (jeho označení jako „protostrukturalisty“ by odpovídalo spíše Wóycickému), kdežto Zygmunt Łempicki byl reprezentantem idealistické stylistiky; s polským strukturalistickým myšlením, které se ve třicátých letech rodilo, měl společné to, že byl patronem skupiny varšavských studentů, kteří se o strukturalismus a formalismus skutečně zajímali (jeho metodologický portrét velmi důkladně popsal Kazimierz Budzyk v meziválečném *Slově a slovesnosti* [srov. Kazimierz Budzyk, „Metodologie stylistiky v Polsku. Pokus o charakteristiku a ocenění“, přel. Adolf Kellner, *Slovo a slovesnost* III, 1937, č. 3, s. 139–155]). Ve slovníku se také objevuje heslo „Literární komunikace“, jinak velmi dobře napsané a široce zohledňující polský přínos pro rozvoj této problematiky, ale opět — neukazuje, čím byl strukturalismus v Polsku jako jistý celkový jev. Těžko porozumět tomu, proč se redaktor publikace nerozhodl pro zahrnutí hesla „Polský strukturalismus“, a to tím spíše, že se v SLS objevují „Americký strukturalismus“ nebo „Kodaňská škola“. V obou případech přitom autoři zdůrazňují, že by se mělo mluvit

spíše o strukturalismu anebo strukturalistech v Americe nebo v Kodani než o škole nebo směru. Nepochybně však můžeme mluvit o strukturalismu polském nebo slovenském.

Zmínění Slováci jsou ostatně v SLS pojednání obdobným způsobem — v knize chybí celkové heslo věnované slovenskému strukturalnímu myšlení. Jakousi berličku představuje heslo „Bratislavský lingvistický kroužek“, jehož vznik završil, jak píše Marie Havráňková, „vývoj strukturalismu na Slovensku, který probíhal od 30. let 20. století“ (s. 98). Autorka, která si patrně byla vědoma toho, že se v SLS heslo „Slovenský strukturalismus“ neobjeví, dovedně shrnula jeho dějiny z období před rokem 1945. Pozdější vývojová etapa slovenského strukturalismu je širěji popsána mimo jiné v heslech „Nitranská škola“ a „Literární komunikace“. Nicméně takové redakční řešení vyvolává určitý chaos a případnému čtenáři nijak neusnadňuje cestu k získání úplného obrazu vývoje slovenského strukturalního myšlení. Na okraj dodejme, že to bylo synteticky a v úplnosti popsáno v úvodu k antologii *Od iniciativy k tradicii* Fedora Matejova a Petera Zajace (srov. Fedor Matejov a Peter Zajac, „Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede“, in iidem [edd.], *Od iniciativy k tradicii. Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*, Brno, Host 2005, s. 7–21). Tak by právě mělo vypadat zmíněné heslo, které by bylo lze následně doplnit (nebo nikoli) dalšími odkazy týkajícími se například Bratislavského lingvistického kroužku nebo Nitranské školy literární komunikace.

Vraťme se ještě k polskému kontextu. Polský přínos bylo možné zaznamenat rovněž v řadě podrobnějších hesel, nebo dokonce ve zpracovaných samostatných heslech spojených s problematikou, která byla v rámci polského strukturalismu promyšlena (například s už vzpomínanými termíny *literární tradice*, *literární konvence*, *historická poetika*, *fenotyp* a *genotyp*). V hesle „Text“ se objevuje pojem *spojitost textu* a informace o pracích a koncepcích Miroslava Červenky. Naopak M. R. Mayenowá, pod jejímž vedením byla tato zkoumání prováděna v Polsku a která redakčně připravila celou řadu svazků věnovaných této problematice (kde nakonec publikoval vzpomínaný Červenka, ale také jiní Češi nebo představitelé Tartuské školy), nebyla na tomto místě vůbec zmíněna. Červenková spolupráce s Lucyllou (ne Lucynou, s. 502) Pszczołowskou v oblasti versologického bádání byla sotva nastíněna. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století se polští badatelé intenzivně zabývali rovněž problémem *konkretizace*. Tento termín v podobě, jakou najdeme například v polském Slovníku literárních termínů (srov. Janusz Sławiński [ed.], *Słownik terminów literackich*, Wrocław, Ossolineum 1976), má výrazně syntetický charakter: spojuje ingardenovskou tradici s modifikacemi provedenými Felixem Vodičkou. V šedesátých letech 20. století se problémem konkretizace intenzivně zabýval také polský spisovatel Stanisław Lem. Věnoval této otázce obsáhlý esej *Filozofie náhody* (srov. Stanisław Lem: *Filozofia przypadku. Literatura w świetle empirii*, Kraków, Wydawnictwo Literackie 1968). Kniha byla

široce komentována také v literárněvědném prostředí, mimo jiné Henrykem Markiewiczem, Kazimierzem Bartoszyńským či Januszem Sławińským, který ostatně konstatoval, že Lemova stanoviska (zaměřená vůči strukturalismu kriticky) se blíží koncepcím Pražské školy. Také výše vzpomínanou osobnost Markiewicz z jeho díla bylo možné v SLS připomenout ve větší míře. Markiewicz, nezpochybnitelná autorita a nejvýznamnější polský literární vědec druhé poloviny 20. století, reprezentoval v podstatě eklektické stanovisko s poměrně zřetelným a otevřeně deklarovaným marxistickým základem, avšak nemalou měrou čerpal ze strukturalistických inspirací; stačí sáhnout po jeho knihách, jako jsou *Dimenze literárního díla* (srov. Henryk Markiewicz: *Wymiary dzieła literackiego*, Kraków, Wydawnictwo Literackie 1984) nebo *Hlavní problémy literární vědy* (srov. idem: *Główne problemy wiedzy o literaturze*, Kraków, Wydawnictwo Literackie 1965). Ostatně v SLS je v jednom okamžiku zmíněn jednoduše jako „polský strukturalista“ (s. 733). Zdá se, že například v hesle „Strukturalismus a marxismus“ bylo možné krátce podat Markiewiczův metodologický profil a neomezovat se jen na příjmení (s chybně uvedeným křestním jménem: Henryk, ne Henrik [s. 670]). Chtěl bych tu ještě jednou podtrhnout, že polský strukturalismus šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých let 20. století nebyl metodologickým ostrůvkem, zajímavostí nebo zaznamenáníhodnou epizodou. Byl to směr v Polsku rozhodně dominující, s nemalým institucionálním zázemím (Instytut Badań Literackich, ediční řady jako *Poetika*. *Encyklopedický nástin* [Poetyka. *Zarys encyklopedyczny*], *Z dějin uměleckých forem v polské literatuře* [Z *Dziejów Form Artystycznych w Literaturze Polskiej*], *Dějiny a teorie literatury* [Historia i Teoria Literatury], *Slovanská srovnávací metrika* [Słowiańska Metryka Porównawcza], *cyklus Celopolských pomocných literárněteoretických konferencí vědeckých pracovníků* [Ogólnopolskie Konferencje Teoretyczno-literackie Pomocniczych Pracowników Naukowych]). Byl to směr, který rovněž určoval sféru univerzitní didaktiky (příručka *Nástin literární teorie* [Michał Głowiński, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński: *Zarys teorii literatury*, první vydání, Warszawa, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych 1962] se v letech 1962–1991 dočkala šesti vydání; Sławińského *Slovník literárních termínů* [viz výše] byl ještě donedávna vydáván). Pojmové instrumentarium strukturalismu se rozšířilo a stalo se svého druhu přirozeným základem literárněvědného technolektu. Rozmach polského strukturalismu v jistém ohledu připomíná meziválečný význam Pražského lingvistického kroužku, měl dokonce širší institucionální zázemí, ale naopak menší mezinárodní ohlas — což bylo bezpochyby důsledkem všeobecné historicko-politické situace (přestože v jejím rámci můžeme nalézt důležité mezinárodní iniciativy, jako byla varšavská konference věnovaná poetice, která se konala roku 1960). Rozvoje polského strukturalismu využívali také představitelé české vědy, což bylo tím zřejmější, že sami ve vlastní zemi ne-

měli možnost svobodně provozovat svou vědeckou činnost. Zkrátka, popis polského strukturalismu ve SLS polského čtenáře určitě neuspokojí. Zdá se, že určující příčinou je to, že polský strukturalismus je vnímán jako víceméně jev spíše lokální povahy; není ani tak úplně domácí a ani natolik mezinárodní tradicí, aby byl v širším záběru zohledněn (ve větší míře byly vzaty v potaz například práce Romana Ingardena jakožto badatele mezinárodního věhlasu). Takovému stanovisku redakce SLS můžeme samozřejmě rozumět, i když je možné vznést dotaz, zda SLS nemá (v souladu se svým titulem) reflektovat literárněvědný strukturalismus v celém jeho rozpětí, nezávisle na tom, zda hovoříme o domácích (českých), lokálních (středoevropských) nebo též západních anebo obecných — světových tradicích.

Závěrem budiž řečeno, že SLS představuje publikaci z mnoha hledisek neobyčejně zajímavou. Materiál shromážděný v knize umožňuje získat jistý celkový vhled do strukturalistického dědictví, získat povědomí o jeho rozvoji i záběru, teritoriálním i časovém. O některých redakčních řešeních, k nimž Ondřej Sládek sáhl, je možné diskutovat. Tváří i tvář množství shromážděného materiálu si však čtenář uvědomí, před jak obrovským a obtížným úkolem se autoři SLS ocitli. Splnili jej podle mého názoru uspokojivě a vytvořili přesvědčivý obraz už bezmála stoletých dějin strukturalního myšlení. Je to kniha určitě inspirující, kterou můžeme směle pokládat za výzvu k dalšímu bádání a k dalším debatám o významu a přínosu strukturalismu pro rozvoj literární vědy v 20. a 21. století.

Zároveň dodejme, že SLS leccos prozrazuje i o samém strukturalismu. Dovolím si zde znovu připomenout Janusze Sławińskiego, který napsal: „práce na slovníku v daleko větší míře než »čistě« metavědecké spekulace zviditelňuje lesk a bídu jazyka literárněvědné disciplíny, odhaluje způsob jeho fungování jako nástroje poznání a jako prostředku dorozumívání se mezi badateli.“ To potvrzuje i případ SLS. Množství stanovisek, poměrně individualizovaných, někdy vzájemně rozporných či polemických se tak stane trochu svědectvím marnosti velkého snu o vytvoření jedné, univerzální a objektivní metodologie (na „rozdrobení strukturalismu na různoběžné směry“ žehral také už citovaný Stanisław Lem). Výjimečné postavení zde ovšemže zaujímá dílo Pražské školy, jehož vnitřní metodologická sevřenost (i když také ne celková a naprostá) pozitivně vyniká nad jinými projevy strukturalistického myšlení. V tomto ohledu má pražský strukturalismus určitý nadčasový rys: jeho představitelům se podařilo vytvořit trvalý model kolektivní vědecké spolupráce a také školu univerzální vědecké tvorby.